

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Олександр МОРГУНОВ

04. 03 2024

ВИСНОВОК

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації старшого викладача кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету Думчикова Михайла Олександровича «Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Призначені рішенням Вченої ради Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 28 грудня 2023 р. № 5 рецензенти, а саме:

– Шаблистий Володимир Вікторович – директор Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;

– Гритенко Оксана Анатоліївна – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;

– Сидоренко Наталія Сергіївна – професор кафедри управління та адміністрування Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти, доктор юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;

розглянувши докторську дисертацію старшого викладача кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету Думчикова Михайла Олександровича на тему «Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні», (тема дисертації затверджена Вченою

охорони кіберпростору в Україні», (тема дисертації затверджена Вченою радою Сумського державного університету 11 листопада 2021 р., протокол № 5), наукові публікації, в яких висвітлені основні наукові результати докторської дисертації, а також за результатами фахового семінару кафедри кримінально-правових дисциплін від 01 березня 2024 року, протокол № 2, **ухвалили:**

1. Дисертаційна робота Думчикова Михайла Олександровича, представлена на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні» є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису, виконаною здобувачем самостійно. За обсягом, актуальністю, рівнем наукової новизни, практичної та теоретичної цінності, ступенем обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації робота відповідає вимогам пп. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 року.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Автором зазначено, що зростання використання інформаційно-телекомунікаційних технологій та цифровізація різних сфер життєдіяльності призводять до збільшення кількості й складності кримінальних правопорушень у кіберпросторі. Кіберпростір дає злочинцям нові можливості для здійснення широкого спектра кримінальних правопорушень, таких як крадіжка конфіденційної інформації, фінансові махінації, атаки на критичну інфраструктуру, поширення шкідливих програм та багато іншого. Кібертероризм також стає все більш небезпечним явищем, здатним спричинити серйозні наслідки для безпеки держави та громадян. Дослідження кримінальних правопорушень у кіберпросторі має на меті розкриття нових форм злочинної діяльності, аналізування причин і механізмів здійснення суспільно небезпечних діянь у кіберпросторі, розроблення ефективних методів протидії та розслідування таких кримінальних правопорушень. Ці дослідження важливі для забезпечення безпеки й захисту інформації, виявлення та припинення кібератак, забезпечення кібербезпеки держави і громадян. Ураховуючи швидкий темп розвитку технологій, постійну зміну методів та прийомів осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в кіберпросторі, дослідження кримінальних правопорушень у цій сфері є невід'ємною частиною стратегічних зусиль для забезпечення кібербезпеки та протидії кіберзлочинності. Такі дослідження сприяють розробленню ефективних політик, законодавчих актів і технологічних рішень для запобігання та протидії кіберзагрозам, а також забезпечення судового переслідування й покарання винних осіб. В умовах повномасштабного вторгнення кіберпростір став однією з ключових арен для здійснення агресії та військових дій проти України. Кримінально-правова охорона

кіберпростору в умовах воєнного стану в Україні має на меті забезпечення безпеки, розкриття та запобігання кіберзлочинам, захист критично важливої інфраструктури й сприяння міжнародному співробітництву у цій сфері. Це необхідний елемент стратегії для забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави. Суспільна небезпека зазначених кримінальних правопорушень обумовлена багатьма факторами, серед яких основними, на нашу думку, є транснаціональність, латентність та власне масштаби таких суспільно небезпечних діянь. Згідно з даними офісу Генерального прокурора України в період із 2015 до 2023 року було обліковано приблизно 20 822 кримінальних правопорушень, передбачених XVI розділом Особливої частини Кримінального кодексу України. За цей самий період винесено всього 426 обвинувальні вироки суду.

Отже, *мета* дисертаційного дослідження полягає у розробленні на основі аналізування наявних наукових підходів, чинного вітчизняного та зарубіжного законодавств і практики їх реалізації комплексних науково й практично обґрунтованих концептуальних засад кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, а також у межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації 0120U100474), «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації 0124U000556), «Національна безпека України через запобігання фінансовим шахрайствам та легалізації брудних грошей: воєнні та післявоєнні виклики» (номер державної реєстрації 0123U101945), «Кібербезпекові та цифрові трансформації економіки країни воєнного часу: боротьба із кіберзлочинами, корупцією та тіньовим сектором» (номер державної реєстрації 0124U000544), «Засади діяльності правоохоронних органів у сфері контролю за системою залучення і використання МТД: глобалізаційний вимір» (номер державної реєстрації 0124U000635), Програма ERASMUS+ Модуль Жана Моне «Досвід ЄС щодо захисту персональних даних у кіберпросторі» (2023-2026 – EUEPPDC – 101125350 – ERASMUS-JMO-2023-MODULE).

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційна робота характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається з основної частини (вступу, чотирьох розділів, що вміщують дванадцять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі

проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного та методологічного спрямувань.

Характеризуючи ступінь обґрунтованості наукових положень необхідно вказати, що методологічною основою дисертаційного дослідження виступають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання, використання яких дозволило здобувачу повністю реалізувати мету роботи та розв'язати поставлені завдання, отримавши науково-обґрунтовані висновки.

З філософських методів використано *метод концептуального аналізу* під час аналізування понятійно-категоріального апарату, зокрема, понять «кримінальне правопорушення в кіберпросторі», «віртуальний актив», «комп'ютерне кримінальне правопорушення», «кіберпростір», «віртуальний простір», «інтернет-простір», «інформаційний простір» (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4). За допомогою *емпіричного методу* проаналізовано статистику вчинення кіберзалежних кримінальних правопорушень (підрозділи 3.2, 3.3). *Метод аналізу* було використано під час дослідження міжнародних нормативних актів, нормативних актів національного й зарубіжного законодавств, що регулюють кримінальну відповідальність за вчинення суспільно небезпечних діянь у кіберпросторі. За допомогою цього методу було проаналізовано Кримінальний кодекс України, акти кримінального законодавства зарубіжних держав та міжнародні конвенції, зокрема Конвенцію «Про кіберзлочинність» (підрозділи 2.2, 2.3, 4.1, 4.2). За допомогою *методу контент-аналізу* було проведено системний аналіз вебконтенту, що стосується вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). *Порівняльно-правовий метод* дав можливість порівняти законодавство зарубіжних країн щодо встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення в кіберпросторі та політику впровадження покарання за їх учинення (підрозділи 1.1, 4.2). *Метод анкетування* було використано для проведення опитування громадян України з метою з'ясування їх думки з питань кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні (підрозділи 3.2, 3.3).

Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації становили наукові праці з кримінального права, криміналістики, кримінології, філософії, економіки, політології, соціології та психології, а також інших правових наук, зокрема, й зарубіжних учених. *Нормативною основою* дисертаційного дослідження були Конституція України, міжнародні договори України, нормативно-правові акти національного законодавства сучасного періоду, проекти законів, законодавства низки зарубіжних країн.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження були: 1) статистичні дані Департаменту кіберполіції Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора України; 2) статистичні дані міжнародних громадських та урядових організацій у сфері кібербезпеки й

кіберзахисту; 3) результати анкетування 300 громадян України для з'ясування їх думки з питань кримінально-правової охорони кібернетичного простору в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що подане дисертаційне дослідження є однією з перших спроб комплексно на монографічному рівні на основі використання комплексного й системного підходів розробити галузево-профільовані та ефективні концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні з урахуванням останніх наукових досягнень, положень міжнародно-правових актів, що визначають кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення в кіберпросторі, положень національного законодавства та позитивних рис зарубіжного досвіду. На підставі проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем.

уперше:

- сформовано концепцію кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні, яка передбачає криміналізацію та пеналізацію окремих діянь: крадіжку віртуальних активів, кібершпигунство, атаки на критичну інфраструктуру, та використання штучного інтелекту у злочинній діяльності;

- виділено етапи становлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення в кіберпросторі на теренах України: початковий (із 24 серпня 1991 до 5 квітня 2001 р.), зародження (з 5 квітня 2001 до 7 вересня 2005 р.), імплементаційний (із 7 вересня 2005 до 1 січня 2009 р.), економічний (з 1 січня 2009 до 5 жовтня 2015 р.), нормотворчий (із 5 жовтня 2015 до 12 вересня 2020 р.), сучасний (із 12 вересня 2020 р. до сьогодні);

- запропоновано виділити принципи, що забезпечують функціонування кіберпростору: дисципліну, відповідальність, додержання прав і свобод людини та громадянина й своєчасне втручання;

- обґрунтовано невідповідність термінології сучасному стану науки і техніки та доцільність розгляду інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронно-комунікаційних мереж у сукупності як інформаційно-телекомунікаційні технології, системи та мережі;

- запропоновано на законодавчому рівні в статті 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» закріпити поняття «несанкціоноване втручання» – одержання можливості для ознайомлення та (або) використання цифрової інформації, що міститься в інформаційно-телекомунікаційній технології, системі або мережі, за допомогою проникнення особи, яка не має права доступу до інформаційно-телекомунікаційної технології, системи або мережі та (або) поза дозволом власника інформаційно-телекомунікаційної технології, системи або мережі;

– запропоновано авторську типологізацію шкідливих технічних засобів, зокрема, за процесом створення: 1) шкідливі технічні засоби, що створені спеціально для вчинення певної категорії кримінальних правопорушень і не можуть бути застосовані для іншої роботи; 2) традиційні технічні засоби, які внаслідок модифікації застосовують для вчинення кримінальних правопорушень; 3) традиційні технічні засоби, які можна використовувати для вчинення кримінальних правопорушень;

– з'ясовано, що залежно від фінансового інструменту варто виділяти такі способи таємного викрадення безготівкових, електронних грошей або віртуальних активів: 1) за допомогою оплати покупок із використанням персональних даних володільця карти або електронного гаманця в інформаційно-телекомунікаційних мережах; 2) одержанням доступу до системи дистанційного банківського обслуговування; 3) за допомогою зняття коштів у банкоматі;

– запропоновано виділення в межах кваліфікуючої ознаки статті 189 Особливої частини Кримінального кодексу України нового способу вимагання – «погрози блокування, видалення, знищення, модифікації або погрози іншого несанкціонованого втручання в роботу інформаційно-телекомунікаційних технологій, систем і мереж, що може завдати шкоди правам та інтересам потерпілої особи»;

– обґрунтовано доцільність уведення в Кримінальний кодекс України спеціалізованого складу крадіжки – «Крадіжка у сфері обігу безготівкових або електронних грошей і віртуальних активів» і виокремлено два способи вчинення такого суспільно небезпечного діяння: 1) введенням цифрової інформації в інформаційно-телекомунікаційні технології, системи і мережі; 2) унаслідок іншого втручання в роботу інформаційно-телекомунікаційних технологій, систем і мереж;

удосконалено:

– пропозицію в доктринальному підході щодо визначення сутності поняття «кіберпростір» виокремлення таких аспектів: інформаційного, віртуального та соціального;

– авторське визначення дефініції поняття «віртуальний-простір», під яким варто розуміти створене комп'ютерними технологіями глобальне комунікативне середовище, основою якого є створення, збереження, впорядкування та обмін інформацією за допомогою електронних мереж;

– підстави типологізації кримінальних правопорушень у кіберпросторі, зокрема, їх перелік доповнено такими підставами: 1) сутністю кримінальних правопорушень у кіберпросторі; 2) правовим режимом, інформацією, що є предметом кримінального правопорушення в кіберпросторі; 3) метою використання електронно-обчислювальних машин інформаційно-телекомунікаційних мереж;

– поняття віртуального активу для потреб Закону України «Про віртуальні активи», під яким пропонується розуміти цифрову валюту (віртуальну, без фізичної форми), створення й контроль за якою базуються

на криптографічних методах, щодо якої встановлена повна децентралізація, що гарантує коректність операцій у системі, зокрема, відсутність можливості впливати на транзакції учасників криптосистеми;

набули подальшого розвитку:

– характеристика теоретико-прикладних підходів до типологізації кримінальних правопорушень у кіберпросторі;

– підстави розмежування понять «кримінальне правопорушення в кіберпросторі», «кримінальне правопорушення у сфері комп'ютерної інформації» та «комп'ютерне кримінальне правопорушення»;

– модель вчинення кримінального правопорушення в кіберпросторі;

– види обставин, що обтяжують покарання за вчинення суспільно небезпечних діянь у кіберпросторі.

Особистий внесок здобувача в одержання наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження здобувач виконав самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтував на основі особистих досліджень. Нові наукові результати дисертації автор одержав особисто. У монографії «Peculiarities of criminal legal protection of cyberspace and combating cybercrimes», у співавторстві з О. Бондаренко особистий внесок здобувача полягає у всебічному аналізі нових форм вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі, зокрема, крадіжку з платіжних карт – «кардинг», поверення оплати за отриманий товар «рефандинг», та основні форми вчинення суспільно небезпечних діянь у кіберпросторі, предметом яких є віртуальні активи.

У науковій статті «Становлення та генеза кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення в кіберпросторі на теренах України», підготовленій разом із І. Каріхом, особисто здійснений аналіз основних етапів становлення злочинності в кіберпросторі на теренах України. У науковій статті «Загальна характеристика та види розкрадань шляхом використання інформаційних технологій як одного з найпоширеніших видів кримінальних правопорушень у кіберпросторі» в співавторстві з Д. Малетовим дисертант дослідив можливість комп'ютерно-технічної експертизи як важливої допомоги в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із розкраданнями коштів із банківських карт, розкрив сутність «кардингу» як найпопулярнішого кримінального правопорушення, пов'язаного з викраденням безготівкових коштів.

У науковій статті «Кримінологічні аспекти протидії легалізації корупційних доходів у кіберпросторі», підготовленій разом з О. Бондаренко, дисертант провів аналіз криміналістичної характеристики легалізації відмивання злочинних доходів у кіберпросторі, зазначив основні способи легалізації майна, отриманого злочинним шляхом за допомогою віртуальних активів.

У науковій статті «Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом за допомогою використання віртуальної валюти (криптовалюти):

кримінологічний та кримінально-правовий аспект» у співавторстві з Д. Репіним особистий внесок здобувача полягає у всебічному дослідженні поняття «віртуальний актив» та наданні його авторського визначення, окресленні та аналізуванні основних ознак віртуальних активів, визначенні, що саме підпадає під визначення категорії віртуальних активів. У науковій статті «Криміналістичні проблемні аспекти боротьби зі злочинами у кіберсфері» в співавторстві з В. Пахомовим та О. Бондаренко дисертант надав рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення кібербезпеки, здійснив розмежування понять «комп'ютерний злочин» і «кіберзлочин», а також криміналістичну типологізацію кримінальних правопорушень у кіберпросторі. У науковій статті «Зарубіжний досвід протидії кримінальним правопорушенням проти власності, вчиненим із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій» у співавторстві з І. Каріхом особистий внесок здобувача полягає в окресленні та аналізуванні основних підходів до встановлення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі проти власності за законодавством зарубіжних держав, виокремленні позитивного досвіду кримінально-правової охорони кіберпростору зарубіжних держав від зовнішніх та внутрішніх посягань. У науковій статті «Неправомірний вплив на інформаційну інфраструктуру України» в співавторстві з І. Каріхом здобувач визначив основні фактори та загрози державній інформаційній інфраструктурі, яка може бути об'єктом учинення суспільно небезпечного діяння, запропонував підходи до вдосконалення нормативно-правової системи кримінально-правової охорони державної інфраструктури України. У науковій статті «До проблем визначення поняття та ознак кіберзлочинів» у співавторстві з Я. Шевцовим дисертант визначив специфічні ознаки кримінальних правопорушень у кіберпросторі, зокрема, детально проаналізовані такі ознаки, як анонімність та територіальна складова.

У науковій статті «Кіберзлочинність як новітній феномен та джерело високого рівня суспільної безпеки» в співавторстві з В. Пахомовим дисертант проаналізував кримінальні правопорушення, регламентовані XVI розділом Особливої частини Кримінального кодексу України, визначив їх специфічні характеристики, запропонував криміналізувати нові види кримінальних правопорушень у кіберпросторі. У науковій статті «Criminal legal characteristic of social engineering as a way of committing fraud» у співавторстві з В. Пахомовим та О. Бондаренко дисертант визначив значення соціальної інженерії під час учинення кримінальних правопорушень у кіберпросторі, проаналізував основні суспільно небезпечні діяння, вчинювані в кіберпросторі за допомогою методів соціальної інженерії. У науковій статті «Cybercrime as a threat to the national security of the Baltic States and Ukraine: The comparative analysis» у співавторстві з О. Бондаренко та М. Уткіною особистий внесок дисертанта полягає у визначенні основних загроз для України й країн Балтії у сфері

забезпечення кібербезпеки, запропонованні варіантів протидії наявним кіберзагрозам; проаналізувавши позитивний досвід країн Балтії, автор запропонував удосконалення системи кримінально-правової охорони кіберпростору.

У науковій статті «The essence and classification of cybercrime in the field of computer information» у співавторстві з В. Пахомовим дисертант здійснив класифікацію кримінальних правопорушень у кіберпросторі, проаналізував найбільш суспільно небезпечні кримінальні правопорушення, які вчиняються у світі, на основі позитивного зарубіжного досвіду запропонував зміни до низки статей Особливої частини Кримінального кодексу України. У науковій статті «Digital Currency as a Subject of Economic Criminal Offenses» у співавторстві з Н. Горобець і Р. Дегтяр здобувач окреслив поняття «віртуальний актив», проаналізував кримінальні правопорушення, де віртуальні активи можуть бути предметом кримінального посягання, виокремив та проаналізував окремі способи легалізації майна, отриманого злочинним шляхом за допомогою цифрової валюти. У науковій статті «Peculiarities of countering legalization of criminal income with the help of virtual assets: legislative regulation and practical implementation» у співавторстві з О. Резніком та О. Бондаренко особистий внесок здобувача полягає у визначенні основних способів легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів та наданні їх характеристики, а також проаналізовано нормативні підходи щодо вдосконалення системи протидії легалізації майна, отриманого злочинним шляхом за допомогою віртуальних активів.

У науковій статті «Criminological and forensic characteristics of forms of embezzlement committed through the use of information technology» у співавторстві з О. Юніним, Н. Нестор, А. Борко, О. Єрменчук дисертант визначив та проаналізував кримінальні правопорушення, що можуть вчинятися за допомогою інформаційних технологій, як засіб учинення кримінального правопорушення, порівняв системи кримінально-правової охорони кіберпростору України та зарубіжних держав, зокрема, країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. У науковій статті «Issues of regulating cryptocurrency and control over its turnover: international experience» у співавторстві з Н. Кононенко, Л. Басенко, Р. Халеніним та Н. Глущенко особистий внесок дисертанта полягає в наданні авторського визначення поняття «криптовалюта», визначенні основних схем використання криптовалюти в протиправній діяльності, окресленні й охарактеризуванні основних ознак «криптовалюти», аналізуванні зарубіжних підходів щодо регулювання «криптовалют» у зарубіжних державах.

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися. Наукові результати та висновки, які виносилися на захист кандидатської дисертації, повторно на захист не виносяться.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані в:

– науковій діяльності як основа для подальших досліджень кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні (акт впровадження Сумського державного університету від 2.05.2023 р.);

– практичній діяльності з метою підвищення ефективності діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в Сумській області, Департаменту кіберполіції Головного управління Національної поліції України в Сумській області (акт впровадження Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в Сумській області від 12.05.2023 р., акт впровадження відділу протидії кіберзлочинам в Сумській області Департаменту кіберполіції Національної поліції України);

освітньому процесі – під час проведення лекційних, семінарських і практичних занять із дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Основи запобігання кіберзлочинності», «Сучасні проблеми кримінального права та процесу», «Міжнародне кримінальне право» (акт впровадження Сумського державного університету від 31.05.2023 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати проведеного дослідження були обговорені і дістали позитивну оцінку на 18 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Останні результати дослідження оприлюднені на: 1) міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема, «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (Суми, 2022 р.), «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of internet technologies into society» (Швеція, 2021 р.), «Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr» (Люксембург, 2020 р.) 2) всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Травневі правові читання» (Черкаси, 2020 р.), «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства» (Київ, 2021 р.), «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства» (Київ, 2022 р.).

2. Дисертаційна робота Думчикова М.О. містить особисто отримані здобувачем науково обґрунтовані результати, а кількість та якість наукових праць опублікованих за її матеріалами відповідають Наказу МОН України № 1220 від 23 вересня 2019 року «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». За матеріалами дисертації опубліковано 48 публікацій, зокрема, 2 монографії, 17 наукових статей у фахових виданнях України, 6 періодичних наукових видань, що індексуються БД Scopus та Web of Science, 5 закордонних видань, 18 тез доповідей на конференціях і семінарах.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:

Монографії

1. Dumchikov M., Bondarenko O., Peculiarities of criminal legal protection of cyberspace and combating cybercrimes : monograph. Germany : AP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2023. 73 p.

2. Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпросторів України : монографія / М. О. Думчиков. Суми : Сумський державний університет, 2023. 416 с.

Статті у фахових виданнях України категорії В

3. Думчиков М. О. Процеси диджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз. *Збірник «Криміналістика і судова експертиза»*. 2020. Вип. 65. С. 100–108. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.10>

4. Думчиков М. О., Репін Д. А. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, за допомогою використання віртуальної валюти (криптовалюти): кримінологічний та кримінально-правовий аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 82. С. 32–37.

5. Думчиков М. О., Пахомов В. В., Бондаренко О. С. Криміналістичні проблемні аспекти боротьби зі злочинами у кіберсфері. *Збірник «Криміналістика і судова експертиза»*. 2020. № 1. С. 18–22.

6. Думчиков М. О., Бондаренко О. С. Кримінологічні аспекти протидії легалізації корупційних доходів у кіберпросторі. *Правові горизонти*. 2021. № 14. С. 105–110.

7. Думчиков М. О. Порівняльний аналіз кримінально-правової охорони кіберпростору країн Балтії та України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.1.12>.

8. Думчиков М. О., Шевцов Я. А. До проблеми визначення поняття та ознак кіберзлочинів. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 12–22.

9. Думчиков М. О. Особливості кваліфікації шахрайства в кіберпросторі, засобом вчинення якого є віртуальні активи. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2022. № 14 (26). С. 159–165. DOI: [10.33098/2078-6670.2022.14.26.149-155](https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.14.26.149-155).

10. Думчиков М. О. Способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у кіберпросторі. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 330–334. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.61>.

11. Думчиков М. О. Особливості протидії легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів у кіберпросторі: практичний вимір. *Law. State. Technology*. 2022. № 1. С. 133–145.
12. Думчиков М. О., Каріх І. В. Становлення та генеза кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у кіберпросторі на теренах України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 476–478. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/113>.
13. Думчиков М. О., Малетов Д. В. Загальна характеристика та види розкрадань шляхом використання інформаційних технологій як одного з найпоширеніших видів кримінальних правопорушень у кіберпросторі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 278–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/60>.
14. Думчиков М. О. Кримінальні правопорушення в сфері комп'ютерної інформації: ретроспективний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 57. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.57.18>.
15. Думчиков М. О. Кримінально-правова характеристика поняття та видів кіберзлочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 55. С. 65–68. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.55.14>.
16. Думчиков М. О. Поняття та ознаки кіберпростору, які роблять його привабливим для вчинення кримінальних правопорушень в сфері комп'ютерної інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 195–197. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/44>.
17. Думчиков М. О., Каріх І. В. Зарубіжний досвід протидії кримінальним правопорушенням проти власності, вчиненим із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 55–61.
18. Думчиков М. О., Каріх І. В. Неправомірний вплив на інформаційну інфраструктуру України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 111–116.
19. Думчиков М. О. Аналіз міжнародних нормативних актів в сфері встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння, вчинені в кіберпросторі. *Актуальні проблеми політики*. 2023. № 71. С. 158–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.21>.
Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях юридичного напрямку
20. Pakhomov V., Bondarenko O., Dumchikov M. Criminal legal characteristic of social engineering as a way of committing fraud. *Leges si Viata*. 2019. № 4/2. P. 149–153.
21. Думчиков М. О., Пахомов В. В. Кіберзлочинність як новітній феномен та джерело високого рівня суспільної небезпеки. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. С. 333–340.

22. Dumchykov M. O. Doctrinal approaches to defining the concept of cybercrime and its main features. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2022. № 2. P. 111–116.

23. Dumchykov M. O. International legal standards for combating fraud in the field of computer information. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2022. № 2. P. 121–129.

24. Dumchykov M. O. The main reasons for committing economic criminal offenses in cyberspace. *European Socio-Legal and Humanitarian Studies*. 2023. № 1. P. 59–65.

*Статті в періодичних наукових виданнях,
що індексуються БД Scopus та Web of Science*

25. Dumchikov M., Kononenko N., Batsenko L., Halenin R., Hlushchenko N. Issues of regulating cryptocurrency and control over its turnover: international experience. 2020, 10–20 July. Vol. 9. Issue 31. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.31.07.1>. (WoS).

26. Dumchikov M., Yunin O., Nestor N., Borko A., Yermenchuk O. Criminological and forensic characteristics of forms of embezzlement committed through the use of information technology. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10. P. 131–140. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.41.05.13>. (WoS).

27. Dumchikov Mykhailo, Bondarenko Olga, Utkina Maryna. Cybercrime as a Threat to the National Security of the Baltic States and Ukraine: The Comparative Analysis. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2022. № 4. P. 10. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijssse.120409>. (Scopus).

28. Dumchikov M., Fomenko O., Pakhomov V., & Kabenok Y. The essence and classification of cybercrime in the field of computer information. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (51). P. 291–299. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.29>. (WoS).

29. Dumchikov M., Horobets N., Honcharuk V., Dehtiar R. Digital Currency as a Subject of Economic Criminal Offenses. *Law, State and Telecommunications Review* [S. l]. 2022. Vol. 14, No. 1. P. 20–30. DOI: 10.26512/lstr.v14i1.38676. (Scopus).

30. Dumchikov M., Reznik O., Bondarenko O. Peculiarities of countering legalization of criminal income with the help of virtual assets: legislative regulation and practical implementation. *Journal of Money Laundering Control*. 2022. DOI: 10.1108/JMLC-12-2021-0135. (Scopus та WoS).

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

31. Думчиков М. О. Topical issues of the current state of carding as the most common type of cybercrime. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали III Міжнародної*

науково-практичної конференції: тези доповідей. Суми: Сумський державний університет, 2019. № 2. С. 242-244.

32. Думчиков М. О. Проблеми використання електронних доказів в цивільному процесі. *Травневі правові читання: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*: тези доповідей. Черкаси, 2020. С. 95-97.

33. Думчиков М. О. Кримінально-правова характеристика телефонного скамінгу як одного з видів соціальної інженерії. *Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz*: тези доповідей. Europäische: Duchy of Luxembourg, 2020. С. 68-70.

34. Думчиков М. О. Кіберзлочинність як нова світова кримінальна загроза: ретроспективний аналіз. *Міжвідомчий науково-практичний круглий стіл «Кримінологічна теорія і практика: досвід та проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: тези доповідей. Київ, 2020. С. 20-22.

35. Думчиков М. О. Кібератаки як новітня загроза інформаційній безпеці. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*: тези доповідей. Суми: Сумський державний університет, 2020. № 2. С. 67-69.

36. Думчиков М. О. Сучасні аспекти кібербезпеки в контексті глобальних загроз. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*: тези доповідей. Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 338-341.

37. Думчиков М. О. Інтернет-шахрайство у сфері комп'ютерної інформації як об'єкт криміналістичного аналізу. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: тези доповідей. Київ: Ліра-К, 2021. С. 108-111.

38. Думчиков М. О. Поняття кіберзлочину в криміналістиці і його значення для розслідування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: тези доповідей. Київ: Ліра-К, 2021. С. 107-109.

39. Думчиков М. О. General issues of criminal characteristics of legalization of corrupted income. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*: тези доповідей. Суми: Сумський державний університет, 2021. С. 275-277.

40. Думчиков М. О. Загальні питання криміналістичної характеристики легалізації корупційних доходів. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства»*: тези доповідей. Київ, 2021. С. 112-115.

41. Думчиков М. О. Кіберзлочинність та дистанційне шахрайство як одна із загроз сучасному суспільству. *VI Міжнародна наукова конференція з фундаментальних наук, мистецтва, бізнесу та освіти, інтернет-технологій і суспільства «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of internet technologies into society»*. (Стокгольм. Швеція, 23–26 лютого 2021 р.). С. 199–201.

42. Думчиков М. О. Злочини у сфері використання платіжних систем та шахрайство у кіберпросторі як одні з видів кіберзлочинів. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального права, кримінології та судочинства», присвяченої 200-й річниці з дня народження Френсіса Гальтона* : тези доповідей. Київ, 2022. С. 221-225.

43. Думчиков М. О. Відмивання грошей за допомогою криптовалюти. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* : тези доповідей. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 416-418.

44. Думчиков М. О. Computer – technical expertise in the investigation of computer criminal offenses. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* : тези доповідей. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 574-576.

45. Думчиков М. О. Напрями протидії легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* : тези доповідей. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 257-260.

46. Думчиков М. О. Кіберзлочини в сфері комп'ютерної інформації: поняття та види. *Актуальні питання юридичної науки та практики : зб. наук. праць студ. та молодих вчених* : тези доповідей. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2022. С. 73-77.

47. Думчиков М. О. Криміналістична типологізація кримінальних правопорушень у кіберпросторі. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : тези доповідей. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 330–333.

48. Dumchikov M. O. The main reasons for committing economic criminal offenses in cyberspace. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : тези доповідей. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 263–265.

3. Дисертаційна робота доцента Думчикова Михайла Олександровича на тему «Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні», відповідає паспорту спеціальності

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

4. Дисертаційне дослідження Думчикова Михайла Олександровича на тему «Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні» є завершеним науковим дослідженням, яке вирішує важливу наукову проблему щодо розробки на основі аналізу наявних наукових підходів, чинного вітчизняного та зарубіжного законодавств і практики їх реалізації комплексних науково й практично обґрунтованих концептуальних засад кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні.

Одержані автором науково обґрунтовані результати вирішують важливі для науки кримінального права та криминології завдання, мають практичну та теоретичну цінність. Робота визначає, доповнює та уточнює низку положень теоретичного, правового та практичного характеру, є своєчасною й корисною науковою працею.

Дисертація містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати на основі одержаних особисто здобувачем достовірних висновків, що синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань. Дисертаційне дослідження характеризується єдністю змісту, свідчить про особистий внесок здобувача в науку кримінального права та криминології щодо розв'язання важливої теоретичної та ряду прикладних проблем.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертація є логічно завершеним самостійним дослідженням актуальної наукової проблеми, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для галузі науки кримінального права та криминології. Вона відповідає вимогам п. п. 7–9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

У результаті попередньої експертизи дисертації Думчикова М.О. і повноти публікації основних наукових результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації Думчикова М.О.

«Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Думчикова М.О. відповідає спеціальності 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» та вимогам п. п. 7–9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

3. Рекомендувати дисертацію Думчикова М.О. «Концептуальні засади кримінально-правової охорони кіберпростору в Україні» до подання на спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право».

Рецензент:

Директор

**ННІ права та інноваційної освіти
доктор юридичних наук, професор**

Володимир ШАБЛИСТИЙ

Рецензент:

Професор кафедри

**кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
доктор юридичних наук, професор**

Оксана ГРИТЕНКО

Професор кафедри

**управління та адміністрування
ННІ права та інноваційної освіти
доктор юридичних наук, професор**

Наталія СИДОРЕНКО